

Пройшов ще один черговий рік від пешого відомого Указу...

Перечитуючи надруковане два роки тому переконуюсь, що сказане є актуальни й сьогодні... Тож раджу і ВАМ, шановні друзі, дещо згади і поміркувати разом у **НОВОМУ РОЦІ...**

Всеукраїнська ділова газета **"АГРАРНИИ ТИЖДЕНЬ.UA"**

№ 40 (123) 30.11.09-06.12.09 Агрополітика (з перших вуст)

Земельні перипетії

15 років тому, 10 листопада 1994 року, Президент України підписав Указ № 666 “Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва”. Наступний Указ уже за № 1529 “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” був виданий Главою держави ще через 5 років - 3 грудня 1999.

Про передумови та саме реформування і земельних

Відносин, і сільськогосподарських підприємств в Україні розповідає безпосередній учасник і одночасно опонент цього процесу □ Олександр Ковалів.

- Тернистий шлях до реформ - це вже історія...

- Деякою мірою так. Те становище, в якому опинився СРСР у середині 80-х років, диктувало необхідність радикальних перетворень. Поворот у внутрішній і зовнішній політиці почався, коли на квітневому (1985 р.) Пленумі ЦК КПРС Горбачов уперше заявив про потребу докорінних змін в економіці і політиці, соціальному й духовному житті. Тож квітень 1985-го вважається початком перебудови в СРСР і всього соціалістичного табору.

Згодом було проголошено курс на здійснення двох взаємопов'язаних завдань: радикальної економічної реформи, демократизації суспільного життя і розширення гласності та суверенітет республік зі збереженням єдиної союзної держави.

В Східній Європі (країнах Варшавського пакту), яка була

під безпосереднім впливом СРСР, перебудова викликала велике пожвавлення і звільнення від нав'язаного Радянським Союзом соціалізму.

Та, наприклад, у керівництва НДР проголошена перебудова викликала майже відкрите невдоволення, а серед широкого загалу населення - підтримку. Так, приїзд М.Горбачова у жовтні 1989 року на святкування 40-річчя НДР призвело до розгортання масового руху за оновлення. 9 листопада було зруйновано Берлінську стіну. Відроджувалась Польща...

Хвиля свободи валом котилася і з Європи на Схід. Тому населення Західних регіонів першими в Союзі перебувало в стані пробудження і усвідомлення невідворотності реформування суспільно-економічного ладу.

В Кремлі ж розробляли свою тактику і стратегію протидії природним процесам, поспішно намагаючись “демократизувати” і “припудрювати” свою діяльність. Приймалися нові та вносилися зміни до чинних законів і нормативних актів СРСР.

У березні 1990 року відбулися вибори власне українських органів влади: Верховної Ради УРСР і місцевих рад. Вибори до місцевих Рад засвідчили переконливу перемогу демократичного блоку у Івано-Франківській, Львівській та Тернопільській областях. Партійне керівництво в Українській РСР було в складнішому становищі (між молотом і ковадлом), на яке тиснули «зверху» (з Москви) та «прожарювали знизу» (з Галичини).

Водночас нескінчене зволікання в Союзі та в республіці з повноцінною реалізації Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про землю (введені в дію з 15 березня 1990 року, в т.ч. й на території України), створювали штучні перепони комплексному і системному реформуванню питань землі та її природних ресурсів і забезпечення виходу з економічної та соціальної кризи.

Незважаючи на це, друга сесія першого демократичного скликання Івано-Франківської обласної Ради народних депутатів 20 квітня 1990 року, керуючись чинним земельним законодавством, прийняла дві ухвали щодо врегулювання земельних відносин на території області. Вони дали можливість землевпорядним органам і організаціям та місцевим Радам народних депутатів прискорити проведення землевпорядних робіт, розпочатих в кінці 80-х. Робота пішла повним ходом, бо

супроводжувалась продуманою методикою і методологією та постійним конотролем виконання завдань.

В свою чергу, доморощені (обласні та районні) противники відродження України продовжували організовувати шалений спротив і проводили дезінформацію щодо кожного кроку обласної Ради...

Після схвалення сесією Івано-Франківської облради ухвали

"

[Про земельну реформу в Івано-Франківській області](#)

"

від 30 жовтня 1990 року і прийняття в Києві та в Москві відповідних земельних звітів, розпочався ще більший панічний спротив та метушня. З Києва викликалися численні комісії, які не могли знайти жодної зачіпки про визнання будь-якої незаконності в обґрунтованих наших діях.

Коли ж Верховна Рада Української РСР оголосила, що всі землі України з 15 березня 1991 року стають об'єктом земельної реформи, тобто з моменту уведення в дію нового Земельного кодексу Української РСР, противники системних і своєчасних перетворень підняли новий галас:

начебто в Івано-Франківській області необхідно починати все з початку, при цьому забуваючи, що закони зворотньої сили не мають...

- Але ж пізніше були Укази Президента України і реформи відбувалися?

- На жаль, до сьогодні законодавчо не визначено мету, етапи, завдання та механізми правового, економічного, фінансового і соціального розвитку реформ в Україні, а також шляхи їх забезпечення та реалізації. Адже кожна держава, яка проводила земельні та аграрні реформи в національних інтересах, накреслювала цілі та шляхи своїх реформувань, бачила їх перспективи. Всі реформування супроводжувалися землеустроєм.

Здійснювана в Україні «земельна реформа» не супроводжувалася комплексом робіт з державного землеустрою, не здійснювалися заходи з формування мінімально неподільних ділянок (полів) за їх функціональним призначенням і не створювались механізми з раціонального використання й охорони ґрунтів. Враження таке, що головною ціллю багатьох була гонитва за створенням власного агробізнесу на селі, часто нечесно

і за будь-що. Інтереси ж і проблеми селян в більшості випадків ставились на задній план. Тому й маємо такі наслідки...

Тим, хто сумнівається, я радив би почитати скарги, які селяни надсилали в різні інстанції впродовж цього часу...

- Як все насправді відбувалось?

- Кожний натяк на розумні реформування на національному рівні знаходив шалений опір і велике протистояння антидержавних сил. Згадаймо, що так звані «реформи», про які ведемо багато розмов, починались з різноманітних пропозицій - від запровадження “земельних бонів”, аж до відомого лозунгу: «Селянам – землю, робітникам – заводи!». Реформи ж проводила стара номенклатура, яка в більшості постійно кудись і на когось оглядалась... Постійно їм щось заважало...

Та щоб не перекладати провини за реформування земельних і аграрних відносин лише на Президента України та його Укази, необхідно за ради об'єктивності нагадати: його обов'язком було забезпечити виконання відповідних і вже прийнятих законів та постанов Верховної Ради.

Адже ще у радянські часи, 18 грудня 1990 року, Верховна Рада Української РСР прийняла Постанову “Про земельну реформу”, якою оголосила всі землі України об'єктом земельної реформи. 20 грудня 1991 року - Закон “Про селянське (фермерське) господарство”. В січні 1992 року -

конституційно впроваджено поряд із державною і приватною власністю на землю ще й - колективну, якої не було і не має в жодній країні світу.

У березні 1992 року Верховна Рада України постановою “Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі” зобов’язала відповідні органи забезпечити здійснення земельної реформи і запровадити колективну й приватну форми власності. У лютому того ж року було прийнято Закон України “Про колективне сільськогосподарське підприємство”, звідкіля розпочалось визначення майнового паю кожного члена КСП. Тоді селянам говорили: ви маєте частку в кожному тракторі, машині та корові... А їх поділити на шматки неможливо!

Ставши Президентом України, Л.Д. Кучма 10 листопада 1994 року видав Указ №666 “Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва” (в народі його називають сатанинським). Однак, через відсутність відповідних системних механізмів реформ і можливостей вільного доступу до дешевих довгострокових кредитів та гарантій збуту за вигідними цінами виробленої продукції, на місцях здебільшого робота зводилася лише до формальної зміни вивісок назви колективних господарств із передачею їм землі в колективну власність. Не було жодних передумов

до масового створення нових ефективних приватних господарств. Наприклад таких, які існують в тій же Франції чи Німеччині.

В господарствах теж погіршувалась ситуація через нестабільність грошової одиниці, відсутність обігових коштів. Збільшувались борги шляхом неадекватного бартерного авансування пально-мастильних матеріалів, добрив, засобів захисту рослин, техніки тощо. Багато земель не засівалось. Земельні сертифікати лежали в сейфах, а села руйнувались...

Після чергового обрання Л.Д. Кучми Президентом України, прийнято новий Указ "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" (від 3 грудня 1999 р.), яким доручалось здійснити організаційні заходи з реформування протягом грудня 1999 - квітня 2000 року колективних сільгоспприємств на засадах приватної власності на землю та майно.

В результаті проведення земельної реформи всупереч здоровому глузду і народній мудрості, яка заповідає сім раз відміряти і лише один раз різати, в Україні розділили близько 26 млн. га, в т.ч. 18 млн. га родючих великих полів,

майже на 7 мільйонів шматочків землі (переважно на папері, бо більшість полів не розмежовано). До селянських наділів потрапили не лише еродовані крутосхили, заболочені та природоохоронні землі, а й ті, що підлягають забудові, видобутку корисних копалин тощо. Фактично вийшло — «сім разів різали, а раз відміряли».

На сьогодні взамін сертифікатів оформлено та видано 6,5 млн. державних актів на право власності на землю - 95,7% від кількості громадян, які отримали сертифікати.

За оперативною інформацією, в ході реформування аграрних відносин на базі 11,3 тис. колективних сільгосппідприємств (КСП) створено понад 16 тис. нових різних агроформувань. А ще налічується більше 43 тис. фермерських господарств (використовують 4,3 млн. га земель) і понад 4 млн. особистих селянських господарств (господарюють на понад 6 млн. га).

Ряд реформованих господарств почувають себе досить добре в сучасних ринкових умовах. Позитивним є той факт, що відповідно до договорів оренди у цьому році передбачається виплатити власникам земельних паїв майже 4,5 млрд. грн., що становить в середньому по країні

2,7% їх вартості.

Не зважаючи на такі позитивні перетворення в аграрному секторі економіки, необхідно визнати й те, що були помилки в процесі реформування. А головне — земля так і не належить тим, хто її обробляє. Бо саме через відсутність комплексної і системної роботи з формування вітчизняних землекористувачів, селяни змушені повсюдно віддавати свою землю лише в оренду.

Така, некерована передача продуктивних земель в довгострокову оренду великим компаніям, у т.ч. іноземним, під час дії мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення вказує на намагання заволодіти паями. Багато з них, сплачуючи орендну плату в повному обсязі, дозволяють собі не обробляти землю, не впроваджувати науково-обґрунтовані системи використання й охорони земель, не приділяти уваги розвитку сільських територій тощо.

Ця категорія потенційних покупців із нетерпінням очікує на зняття мораторію на купівлю-продаж земель сільгосппризначення. Їм також підходять гарантії довгострокової оренди до 50 років (допоки не вимруть

вільні українські селяни) або продовження мораторію ще на багато років...

За наявності таких проблем, автоматично застосовувати ринкові земельні відносин, які діють у Європі чи Америці, на що любляють посилатися наші “реформатори”, без створення дієвих систем і механізмів для захисту національних інтересів та можливості виправити допущені промахи, є не лише шкідливими, а й злочинним.

- А яку стратегію і тактику проводили до реформування малих особистих господарств населення ?

- Майже не проводили. Вважаю, що орієнтир на крупнотоварне виробництво в значній мірі залишив поза увагою процес розширення особистих селянських господарств, їх державної підтримки, які стали для багатьох селян головним джерелом в забезпеченні продуктами харчування. Адже торік в цілому в аграрному секторі особистими селянськими господарствами вирощено 98% загального врожаю картоплі, 86% овочів, 85% плодів і ягід, 21% зерна, 14% цукрових буряків і 19% соняшнику. Вироблено 50% м'яса, 82% молока, 43% яєць.

Тому сучасний стан земельних відносин і використання земель в Україні вимагає нагального впровадження комплексних, системних, радикальних заходів, спрямованих на виправлення допущених помилок, становлення ринкових земельних відносин, формування системи захисту прав усіх суб'єктів права власності, користування та розпорядження землею, включаючи державу і територіальні громади, створення умов для вирощування натуральної чисто екологічної продукції, раціонального й ефективного природокористування та охорони ґрунтів і підвищення їх родючості. При цьому центральною фігурою має стати громадянин України. Для цього також необхідне ґрунтовне впорядкування органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування з питань земельних ресурсів і природокористування.

Дієвим заходом збереження продуктивних сільськогосподарських земель в національних інтересах також мав би стати механізм, де б перші трансакції (включаючи зміну цільового призначення) із земельними ділянками (паями), переданими безкоштовно в приватну власність, і тими, що належать до державної і комунальної власності, проходили б лише через відповідну державну установу.

Реалізація пропонованого в комплексі з іншими заходами

сприятиме виправленню помилок проведених реформ, відкриє можливості для відродження в кожного свідомого громадянина України, особливо в молоді й дітей, власної гідності та довіри до власних сил бути справжнім господарем на своїй землі й одержання реальних прибутків.

Розв'язання цих та інших наявних проблем і пропозицій в національних інтересах, перш за все, потребує термінового прийняття на державному рівні відповідної національної регуляторної політики, яка повинна бути обов'язковою до виконання і плануватись не менше ніж на 25 років.

І попри все це я не втрачаю надії та з позиції сьогоdnішнього стану пропоную нові шляхи до покращення ситуації.

Із досьє □ Олександера Коваліва.

Народився 1951 року. В 1974 році закінчив Львівський сільськогосподарський інститут. Кандидат економічних наук. Заслужений працівник сільського господарства України. Обирався депутатом обласної Ради 1994-2002 рр. Заступник директора Департаменту розвитку сільських територій і одночасно впродовж останнього десятиліття очолює відділ врегулювання земельних і майнових відносин Мінагрополітики України.

Управляв упродовж 12 років землями Івано-Франківської області (до 1992). Під його керівництво в 1984 році (вперше в Україні) розроблено науково-обґрунтовані комплексні заходи з ґрунтоводоохорони, які лягли в основу подальших розробок з контурно-меліоративної організації території. Ковалів О.І. - один із перших ініціаторів і безпосередніх організаторів на практиці комплексних земельних реформувань (ще в Радянському Союзі).

З його ініціативи в 1992 було створено перший в Україні Івано-Франківський центр геодезії, кадастру та

геоінформаційних систем. В 1993 започаткував і приймав безпосередню участь в реалізації (1995-1996) українсько-канадського пілотного проекту зі створення земельно-реєстраційної системи. Розробив і вдосконалює механізми з подальшого впровадження комплексної національної регуляторної політики та системи реальних заходів з державного управління земельних відносин і природокористування. Він вважає, що це не пропонує жодна політична сила. Для широкого спілкування має персональну сторінку в інтернеті.

У зв'язку з необхідністю супроводження й реалізації в регіонах і на національному рівні Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” від 3 грудня 1999 року, в березні 2000 року Коваліву О.І. запропоновано роботу в Мінагрополітики України. Розробив проект “Основні засади комплексної національної регуляторної політики з реалізації конституційних вимог в Україні щодо землі та її природних ресурсів - основного національного багатства (акцент на землях сільськогосподарського призначення)”, який опубліковано в журналі “Земельне право □ 2/2006”.

Про окремі штрихи передумов проведення реформ також читайте на сторінці: [Було зруйновано “Берлінський мур”...](#)

Річниця прискорення реформ, які не варто називати реформами

Написав Oleksander Kovaliv

Понеділок, 30 листопада 2009 20:30 - Останнє оновлення П'ятниця, 07 січня 2011 16:42
